ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/269627701

Makbûl İbrahim Paşa nın Veziriazamlığı ve Mısır daki Faaliyetleri

Article *in* Mediterranean Journal of Humanities · June 2014

DOI: 10.13114/MJH.201416427

CITATIONS
2

READS
1,249

1 author:

Mahmut Demir
Akdeniz University
14 PUBLICATIONS **9** CITATIONS

SEE PROFILE

All content following this page was uploaded by Mahmut Demir on 30 July 2019.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

DOI: 10.13114/MJH.201416427

M J H

Mediterranean Journal of Humanities
mjh.akdeniz.edu.tr
IV/1, 2014, 97-114

Makbûl İbrahim Paşa'nın Veziriazamlığı ve Mısır'daki Faaliyetleri

The Grand Viziership of Makbul Ibrahim Pasha and His Activities in Egypt

Mahmut DEMİR[*]

Öz: Osmanlı İmparatorluğu'nun altın çağı olarak adlandırılan Kanuni Sultan Süleyman döneminde, veziriazamlık görevinde bulunmuş olan Makbûl İbrahim Paşa kişiliği ve icraatleri sebebiyle Osmanlı veziriazamları arasında kayda değer bir yere sahiptir. 1523-1536 yılları arasında imparatorluğun kaderinde söz sahibi olmuş olan İbrahim Paşa'nın hayatı ve faaliyetleri hususlarında bazı olaylar karanlıkta kalmıştır ki bu Osmanlı Tarihi çalışmaları adına bir eksikliktir. İbrahim Paşa'nın çocukluk ve gençlik yılları hakkında rivayetten öteye geçemeyen bilgilerin mevcut olması paşanın biyografisinin kaleme alınması sürecine sekte vurmuş görünmektedir. Ancak İbrahim Paşa'nın veziriazamlık makamına getirilmesiyle başlayan süreç, sağlıklı bir şekilde takip edilebilmektedir. Dönemin çağdaş tarihçilerinin eserlerinde İbrahim Paşa ile ilgili ayrıntılı bilgiler mevcuttur. İbrahim Paşa'nın veziriazamlığa getirilmesinden sonra ilk faaliyeti, Mısır'a vali olarak atanan Ahmet Paşa'nın isyanının ardından istikrarsız bir hale gelen Mısır'da düzeni sağlamak olmuştur. İbrahim Paşa'nın bölge üzerindeki uygulamaları gerek Osmanlı İmparatorluğu gerekse Mısır için kayda değer faydalar sağlamıştır. Bu çalışmada İbrahim Paşa'nın alışılmışın dışında veziriazamlık makamına gelişi, Mısır'daki, geçiş güzergâhları üzerindeki etkileri ve geri dönüşü esnasındaki faaliyetleri değerlendirilmektedir.

Anahtar sözcükler: Osmanlı İmparatorluğu, Makbûl İbrahim Paşa, Veziriazam, Kanuni Sultan Süleyman, Ahmet Paşa, Mısır

Abstract: Makbul İbrahim Pasha had a significiant role amongst Ottoman Grand Viziers due to his character and actions; he occupied the position of Grand Vizier during the reign of Kanuni Sultan Suleiman, an epoch known as a "golden age". Although Ibrahim Pasha was an effective functionary in the Ottoman State's destiny between 1523 and 1526, some historical matters in his life and his actions remain obscure and these present a deficiency in terms of Ottoman history. The information on his childhood and adolescence which only comprised rumours seems to obstruct the writing of a biography of Ibrahim Pasha. However, the process which starts with the Grand Viziership of Ibrahim Pasha can be followed in a profitable manner. The detailed information on Ibrahim Pasha exists within the works of the contemporary historians of the period. The first activity of the Pasha appointed to the Grand Viziership was to establish order in Egypt where unrest was aroused after the riot of Ahmet Pasha who was appointed as the Governor. The activities of Ibrahim Pasha in the region provided significant benefits both to the Ottoman State and to Egypt. In this study, Ibrahim Paşa's Grand Viziership, his impact upon Egypt and upon the routes to and from Egypt and his activities following his return to İstanbul are evaluated within an original approach.

Keywords: The Ottoman State, Makbûl Ibrahim Pasha, Grand Vizier, Kanuni Sultan Süleyman, Ahmet Pasha, Egypt

[*] Tarihçi, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya, mahmutdemir@akdeniz.edu.tr

Giriş

Nil Nehri'nin armağanı olan Mısır (Herodotos, II, 5), yaşama elverişli iklimi, verimli toprakları, Ortadoğu ve Ön Asya medeniyet merkezlerine yakınlığı ve doğudan batıya yapılan seferlerde geçiş güzergâhı olmasından ötürü antikçağdan itibaren Doğu Akdeniz tarihinin şekillenmesinde son derece kritik öneme sahip bir uygarlık merkezi olmuştur (İnan, 1992, 1-2). Mısır'daki kültür kalıntıları Paleolitik Dönem'den başlayarak Bakır Çağı'na kadar kesintisiz olarak izlenebilmektedir. Nitekim Mısır'da Nil Vadisi'nde yapılan arkeolojik kazılar burada kabile ve sülale organizasyonlarının M.Ö. IV. binden daha eskiye dayandığını kanıtlamıştır (Childe, 2010, 9). Mısır'ın siyasi tarihi de oldukça eskiye dayanmaktadır. Herodotos'un Mısırlılardan duyduğuna göre, Mısır'da saltanat süren ilk kral Menes'tir (Herodotos, II, 119). Mısır'daki siyasi gelişmeler genel itibariyle Eski, Orta ve Yeni Krallık dönemleri olarak üçe ayrılmaktadır. Kıtlık, dış saldırılar ve iç çekişmeler gibi sebeplerle bu krallık dönemleri kesintilere uğramıştır. Örneğin, Orta Krallık Dönemi (Çoban Krallar M.Ö. 2040-1640) Hyksos'ların istilası sonucu sona ermiştir. Hyksos'lar ise yerli yöneticilerle anlaşarak ve otokton kültürü benimseyerek Mısır'da konuşlanmışlardır. Ancak M.Ö. 1550'lerde Teb Kenti'ndeki On Yedinci Sülale firavunları kuzeye ilerlemeye başlamışlardır. Bu Sülalenin firavunlarından I. Ahmosis (M.Ö. 1580-1558), Hyksos'ları mağlup ederek onları Filistin'e sürebilmiştir. Mısır'ın I. Ahmosis tarafından yeniden ele geçirilmesiyle de ülkede Yeni Krallık Dönemi (M.Ö. 1550-1070) başlamıştır (Freeman, 1996, 44). Yeni Krallık ise Firavun III. Tutmosis Devri (M.Ö. 1484-1450)'nde en parlak zamanını yaşamıştır. Tarihlerinde ilk kez 15-20 bin kişi arasında değişen askeri birlikler oluşturabilen Mısırlılar egemenlik alanlarını Fırat Irmağı'na kadar genişletmişlerdir. Bu dönemde aynı zamanda ülke genelinde büyük imar faaliyetleri de gerçekleştirmişlerdir (Freeman, 1996, 49-50).

Mısır, On Sekizinci Sülalenin son firavunu Tutankamon (M.Ö. 1352-1320)'un ölümüyle iç karışıklıklar dönemine girmişse de On Dokuzuncu Sülalenin kurucusu Firavun I. Ramses (M.Ö. 1320-1318) tarafından ülkede siyasi istikrar tekrar sağlanmıştır. Mısır'ın toparlanma sürecine girdiği bu dönemde, I. Ramses'in torunu II. Ramses M.Ö. 1286 yılında en güçlü rakipleri olan Hitit İmparatoru Muvatalli ile Suriye'de savaşmıştır. Yapılan savaş iki tarafında üstünlük sağlayamadığı bir mücadele olmuş, M.Ö. 1263 civarlarında iki güç arasında Kadeş Barış anlaşması ve akabinde bir ittifak sağlanmıştır (Freeman, 1996, 55-56). Mısır belirli dönemlerde Hyksoslar, Asurlular ve Habeşliler gibi birçok dış güç ve topluluğun istilasına uğramıştır. Ancak Mısır Tarihi'nin en ciddi dönüm noktalarından biri Pers istilası olmuştur. M.Ö. 560 yılında Pers İmparatorluğu'nu kuran Kyros, Med ve Lydia imparatorluklarına son verdikten sonra M.Ö. 539 yılında Babil kentini de ele geçirerek sınırlarını genişletmiştir. Yerine geçen oğlu Kambyses zamanında ise Mısır Firavunu III. Psammetikhos'un mağlup edilmesiyle M.Ö. 525 yılında Mısır Perslerin eline geçmiştir (Herodotos, III, 215-217; Freeman, 1996, 90-91).

Pers istilasıyla Mısır Tarihi için sancılı bir dönem başlamıştır. Herodotos, Kambyses'in Mısır'ı ele geçirmesinin ardından düzenlediği başarısız Ethiopia Seferi dönüşünde Mısırlılara ve kültlerine karşı tavırlarına ilişkin ayrıntılı bilgi vermektedir (Herodotos, III, 224-225). Mısır bir eyalet olarak Pers İmparatoru III. Dareios devrine kadar Pers hâkimiyeti altında kalmış, bu dönemde Makedonya Kralı Büyük İskender, Issos'ta (M.Ö. Eylül 333) Persleri yenilgiye uğrattıktan sonra ele geçirmeyi önceden beri düşündüğü Mısır'a yönelmiştir. Mısır'daki Pers valisi Mazakes, Issos Muharebesi'nde Perslerin yenildiğini, imparatorun da geri çekildiğini gördüğünden ve elinde Mısır'ı savunacak herhangi bir Pers kuvveti bulunmadığından Büyük İskender'e direnmemiştir. Böylece Mısır, M.Ö. 332 yılının Kasım ayında Büyük İskender'in eline geçmiştir (Arrianos, III, 95). Büyük İskender Mısır'a girişi esnasında Pelusium'da Mısırlılar tarafından bir kurtarıcı gibi karşılanmıştır. Halkın kendisini sevdiğini düşünen Büyük İskender Mısır'ın

başkenti Memphis'te Mısır tanrılarına ve kutsal Apis'e kurbanlar kesmiştir. Mısır'ın dini inançlarını koruyan Büyük İskender, Pers İmparatorları Kambyses ve III. Artakserkses'in öldürdükleri Mısır'ın kutsal hayvanı Apis'e de saygıyla yaklaşmıştır (Arrianos, III, 95-96; Bosworth, 2005, 93).

Büyük İskender Mısır'ı ele geçirdikten sonra Mısır'ın başına iki Mısırlıyı getirmiştir. Bunlardan Petisis görevinden ayrılınca yöneticilik Doloapsis'e kalmıştır. Ayrıca sınır bölgelerine ve orduların başına farklı yetkililer atanmıştır. Arrianos, Büyük İskender'in Mısır'ı tek bir kişinin yönetimine bırakmayı uygun görmediğini, bu sebeple ülkeyi birçok valiye paylaştırdığını belirtmektedir (Arrianos, III, 100-101). Büyük İskender'in ölümünden sonra komutanları arasında mücadeleler başlamış M.Ö. 321'de Perdikkas diğer komutanlar Lysimakhos, Antigonos Monophtalmos, Ptolemaios ve Seleukos'un birlikleri tarafından öldürülmüştür. Aynı yıl Suriye'nin Triparadeisos kentinde toplanan Makedonya Devlet Konseyi'nde galip komutanlar imparatorluğu kendi aralarında paylaşmışlardır. Mısır da bu konsey kararı gereği Ptolemaios'un hâkimiyeti altına girmiştir (Arslan, 2000, 32-33). Mısır daha sonra Kleopatra'nın hükümranlığı zamanında Roma İç Savaşı sırasında kendisinin ve Marcus Antonius'un kuvvetlerinin M.Ö. 31 yılında Actium Deniz Savaşı'nı kaybetmesinin ardından, M.Ö. 30'da Roma İmparatoru Octavianus tarafından ele geçirilmiş ve bir Roma Eyaleti haline getirilmiştir (Freeman, 1996, 436; Akşit, 1996, 31-33). Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde de önemini koruyan Mısır, Büyük Constantinus tarafından Doğu'da büyük bir eyalet şeklinde örgütlenmiştir. Bizans'ın en zengin eyaleti olan Mısır, özellikle başkent Constantinopolis'in tahıl ambarı vazifesini görmüştür (Avcı, 2004, 558). M.S. 639 yılında ise İslâm Dünyası'nın ikinci Halifesi Hz. Ömer'in kumandanı Amr İbn el-As tarafından Mısır ele geçirilmeye başlanmıştır. Bölgedeki zayıf Bizans kuvvetleriyle Arap kuvvetleri arasındaki en ciddi mücadele Heliopolis'te olmuş ve Mısır tamamen Arapların eline geçerek bir eyalet haline getirilmiştir. Yönetim mekanizması açısından da Bizans sistemi çok az değişiklikle sürdürülmüştür (Marsot, 2010, 1-3). Fethin ardından Mısır'ın ilk valisi Mısır Fâtihi unvanlı Amr İbn el-As olmuştur. Eylül 642'de Bizanslıların Mısır'ı tamamen boşaltmasının ardından idari merkez İskenderiye'den Fustat adlı şehre taşınmıştır (Tomar, 2004, 559). Sonraki dönemde dördüncü İslâm Halifesi Hz. Ali ve Emevî Hanedanı'nın kurucusu Muaviye arasında geçen iktidar çekişmesinin ve Hz. Ali'nin öldürülmesinin ardından Mısır birkez daha Amr İbn el-As'ın valiliğine verilmiştir. Mısır, bu dönemden itibaren Emevîlerin siyasi, dini, idari ve mali politika değişiklikleri sebebiyle Araplaşmaya başlamıştır. Emevîlerin ardından Abbasîler Dönemi'nde de Mısır'ın durumunda pek bir değişiklik olmamıştır (Marsot, 2010, 4-6). 834 yılından itibaren Mısır, Türk askeri valilerinin yönetimine geçmeye başlamıştır. 868 yılında Abbasî Halifesi tarafından Mısır'ı yönetmek için vali olarak gönderilen Ahmed İbn Tolun burada bağımsızlığını ilan ederek Mısır Tarihi'nde yeni bir sayfa açmıştır. Onun döneminde Mısır zenginleşmiş, ticaret ve tarım oldukça gelişmiş, ülke mamur bir hale gelmiştir. Ancak Ahmed İbn Tolun'un halefleri zamanında ülke iç kargaşaya sürüklenmiş, 935 yılında Mısır'a vali olarak gönderilen Muhammed Bin Tuğc-el İhşid'in hâkimiyeti altına girmiştir (Marsot, 2010, 6-9). 968 yılında Mısır iç karşıklıklar, kuraklık ve veba gibi felaketlere uğramış ertesi yıl ise Fatimîler bu kargaşadan istifade edip Mısır'ı ele geçirmişlerdir. Fatimîler zamanında idare merkezi Fustat'ın kuzeydoğusunda yeni kurulan Kahire şehrine taşınmıştır. Çeşitli düzenlemeler ve imar faaliyetleri vasıtasıyla ülkede refah düzeyi tekrar yükselmiştir. Ancak bu refah süreci pek uzun sürmemiş, İslâm'ın Şiî mezhebine mensup olan Fatimîler; Abbasîlerin, Haçlıların oluşturduğu dış tehditler ve iç karışıklıkların yol açtığı karmaşa neticesinde 1171 yılında Selahaddin Eyyübî tarafından ortadan kaldırılmışlardır (Tomar, 2004, 560-561). Eyyübîler dönemi de Mısır Tarihi içinde önemli bir yer işgal etmiştir. Mısır bu dönem içerisinde Haçlı tehlikesinden kurtarıldığı gibi ülkedeki Şiî-Fatimî etkisi de giderilmiştir.

Mısır'da teşkilat açısından yenilikler yapılmış ve Kahire'de Kalatü'l-Cebel denilen muhkem kale inşa edilmiş, burası Mısır'ın idari merkezi haline getirilmiştir. Ülkede yoğun imar faaliyetleri de yürütülerek tarım geliştirilmiştir. Selahaddin Eyyübî ve halefleri döneminde Mısır için birçok tehdit ortadan kaldırılmıştır. Ancak 1250 yılında Eyyübî Devleti'nde görev yapan Memlûklerin son Eyyübî hükümdarı Turan Şah'ı öldürmesiyle Mısır'da Eyyübî dönemi kapanmıştır (Tomar, 2004, 561). Mısır'da Memlûk iktidarı tesis edildiği esnada Doğu'dan gelen Moğollar Suriye ve Mısır için tehdit oluşturmuşlardır. Bu sebeple Memlûklerin önemli icraatlerinden biri Moğollarla mücadele etmek olmuştur. Kendileri 1260 yılında Baybars komutasında Moğolları yenilgiye uğratarak tarihe geçmişler, Mısır'ı olası Moğol istilasından korumuşlardır (Marsot, 2010, 27). Moğolların Bağdat'ı istila edip Abbasî Halifesi'ni öldürmesinin ardından Mısır, İslam dünyasının en önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Memlûkler döneminde Mısır'ın imarına ve gelişmesine önem verildiği gibi Haçlı tehditleri de bertaraf edilmiştir. Ancak zaman içerisinde dış saldırılar, salgın hastalıklar, kuraklık ve iktidar çekişmeleri sebebiyle Memlûk iktidarı zayıflamıştır. Özellikle Bedevi ayaklanmaları, enflasyon, Avrupalı devletlerin Akdeniz ve Hint Okyanusu ticareti üzerindeki etkileri ve Osmanlı İmparatorluğu'yla girişilen çekişmeler Memlûk Devleti'nin tarih sahnesinden ayrılmasına sebep olmuştur (Tomar, 2004, 561-562). Mısır'ın zenginliği tarihin her döneminde önemli bir hedef olmuştur. Nitekim Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim de Mısır'ı ve zenginliklerini ele geçirmek için Memlûklerin üzerine yürümüştür. Aynı zamanda babası II. Bayezid zamanındaki sınır çatışmaları ve Memlûklerin Çaldıran Savaşı öncesinde Osmanlı'nın düşmanı olan Safeviler'le iş birliği yapmış olmasından dolayı 1516'da Mısır Seferi'ne çıkmıştır (Celâlzâde Mustafa Çelebi, 1990, 403-404). Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim ve Memlûk Sultanı Kansu Gavri'nin birlikleri 25 Ağustos 1516 tarihinde Mercidabık Mevkii'nde karşılaşmış, yapılan muharebe neticesinde Memlûk ordusu yenilgiye uğramıştır (Hoca Sadettin Efendi, 1999, 284-288). 1517 yılında Ridaniye Savaşı'nın da Osmanlılar tarafından kazanılmasının ardından Mısır Osmanlı'ya bağlı bir Beylerbeylik haline getirilmiştir (Mahmud, 2004, 563).

İbrahim Paşa'nın Veziriazamlığa Tayini

Kanuni Sultan Süleyman 30 Eylül 1520'de tahta cülus ettiğinde, veziriazam Yavuz Sultan Selim döneminde de görevde bulunan Pirî Mehmet Paşa'ydı. Kanuni, Pirî Mehmet Paşa'yı azletmeyerek Belgrad ve Rodos seferlerinde de görevlendirmiştir. Ancak Rodos seferi tamamlandıktan sonra kendisinin azli gündeme gelmiş, mevcut veziriazam atanma teâmülüne aykırı olarak Hasodabaşı Makbûl İbrahim Ağa veziriazamlığa atanmıştır. Bu genel kaidelere uyulmaksızın gerçekleşen atamanın Osmanlı tarihinde emsali görülmemiştir. Sürecin bu şekilde gelişmesinin çeşitli sebepleri vardır.

Peçevi'ye göre Pirî Mehmet Paşa'nın Rodos seferindeki çaba ve tedbirleri düşmanlarının kötü faaliyeti sebebiyle pek beğenilmemişti. İkinci Vezir Ahmet Paşa'nın da veziriazamlıkta gözü vardı. Bu sebeple Pirî Mehmet Paşa'yı önce gözden düşürdü, sonra da aleyhinde bir söylenti yaydı (Peçevi İbrahim Efendi, 1981, 61-62). Gelibolulu Âli ise Ahmet Paşa'nın Piri Mehmet Paşa aleyhindeki faaliyetlerini ve Paşa'nın azlindeki diğer sebepleri şöyle nakleder:

> "*Hâin Ahmed Paşa Sadr-ı Aliye terakki ile fitne fenninde nice mesele peydâ eyledi. Ve Pir Mehmed Pâşâ gibi asaf-ı bi himmet anın ol hile ile 'azlini istidâ kılub bu sıyyet i sâdâmı peydâ ve Sem-i Şerif-i padişâhîye ilkâ etti ki itlâk ve rehâsı fermân olunân Mısır sürgünlerini ol vekîl i celîl-i sahibra hâşâ sümme hâşâ ba'ad-ı ahze'l-irtişâ salıvermiş ola ve bu bâbta hazinesine müstevfâ mâl u menâl girdüğü muhakkak ola evvelâ bu tahrîk u iğvâ sâniyen Rodos seferinde mizâc-ı padişahîye muhâlif*

> *'add olunân hidmet-i nârevâ sâlisen İbrâhîm Pâşâ'nın nasbına masrûf olan himmet-i 'ulyâ bir uğurdan fitne ateşini fürüzân eyledi ve Mısırîler hususuna müfettiş olan Fenâri Muhiddin Çelebi Ahmed Pâşâ'yı Sadr-ı 'azam etmek ümidiyle hikmet mahalinde haz-ı nefisle nice sözler söyledi mahezâ Bünyân-ı erkân-ı şer' ve diyâneti yıkub virân eyledi binâen 'ala zalik tıs'a u 'işriyn-i Ş'abân'ın on üçüncü günü Odabâşı Âğâ'ya Rumili Beğlerbeğiliği zamimesi ile Sadr-ı 'azamlık tefviz kılındı*" (Âli, 2009, 276a-276b).

Olayların bizzat tanığı olan Celâlzâde, Ahmed Paşa'nın yükselmeye pek hırslı, fesat ocağı bir zat olduğunu belirtmektedir. Ona göre Ahmet Paşa'nın özellikleri padişah tarafından bilindiğinden veziriazamlığa atanmamıştır. Pirî Mehmet Paşa'nın azledilmiş olması ve diğer vezir Çoban Mustafa Paşa'nın da Mısır'a gönderilmiş olması sebebiyle ortada bir aday da bulunmamaktadır. Devlet işleri boş bırakılamayacağından padişah bir aday düşünmüş ve Hasodabaşı İbrahim Ağa'yı bu işe uygun bulmuştur. Küçük yaşlardan beri iyi bir eğitim ve terbiye görmüş, aydın düşünceli, liyakatli, güzel huylu, yüksek azim sahibi, kabiliyetli ve cömert birisi olan İbrahim Ağa 13 Şaban 929'da veziriazam olmuştur (Temmuz, 1523) (Celâlzâde Mustafa Çelebi, 2011, 87-88). Burada şunu belirtmek gerekir ki İbrahim Paşa da veziriazamlık görevini hayatı normal bir şekilde sona erene kadar kendisinde kalmak şartıyla kabul etmiştir (Yücel, 1987, 26).

İbrahim Paşa'nın veziriazam oluşu ve Piri Mehmet Paşa'nın azliyle ilgili bazı farklı rivayetler de bulunmaktadır. İbrahim Paşa, padişahın şehzadeliğinden beri yakınında bulunmaktadır ve padişah tahta çıktıktan sonra bu yakınlık daha da artmıştır. Bunun üzerine İbrahim Paşa'nın veziriazam yapılmak istendiği söylentisi yayılmaya başlamıştır. Bu söylenti Veziriazam Piri Mehmet Paşa'nın kulağına da gitmiştir. Bir gün padişah Piri Paşa'ya; "*Hizmetine son derece şükran borçlu olduğum bir kulumu taşraya çıkarmak isterim, bilmem onu nasıl bir mansıb ile çıkarsam*" demiştir. Piri Paşa ise; "*öyle yakın ve makbûlunüz olan kulunuza bendenizin mansıbı verilmek gerektir*" diye cevap vermiştir (Peçevi İbrahim Efendi, 1981, 16; Müneccimbaşı, 591; Süreyya, 1996, 777; Şeref, 1315, 228). Bu hikâye yerli kaynaklarda çok yaygın olarak geçmektedir.

Bu atanma sebepleri arasında biraz daha farklı fikirler de beyan edilmiştir. Lamartine, Kanuni Sultan Süleyman'ın, babası tarafından devlet mekanizmasına dâhil edilen çoğu asker kökenli devlet adamlarından kurtulmak istediğini belirtmektedir. Ancak Osmanlı yönetim mekanizması tek başına bir kişinin yönetimi ile yürümediğinden padişah, imparatorluğu rahatça yönetmede kendisine yardım edecek birini aramış ve bu sebeple tercihini Hasodabaşı İbrahim Ağa'dan yana kullanmıştır (Lamartine, 1991, 408). Genç padişah özellikle tecrübeli Pirî Paşa'dan çekinir gözükmektedir ve kendi istediği şekilde bir kadro oluşturmak niyetini aşikâr etmektedir. Bu görüşü kuvvetlendiren Hayrullah Efendi, Sultan Süleyman'ın bir sözünü nakleder. Rivayete göre padişah: "*Pirî Paşa'yı sadaretten azletmeyince padişahlıkta olan istiklal lezzetini bulamadım, zira ne zaman Pirî Paşa huzura girse ben kendimi her şeyde cesaretsiz ve Umur-ı icraiyede müteredditd görür idim*" demiştir (Hayrullah Efendi, 1972, 77). Yeni padişah Kanuni'nin tecrübeli Pirî Mehmet Paşa'dan çekinip istediği gibi kullanamadığını Müneccimbaşı da belirtmektedir (Müneccimbaşı, 519).

Yukarıda zikredilen sebeplerden dolayı kanunlar üzere tekâüd olan, yani emekliliğe ayrılan Pirî Mehmet Paşa'ya padişah tarafından epeyce ihsanda bulunulmuştur (Solak-zâde İbrahim Hemdemi Çelebi, 1989, 126-127). Hammer de Pirî Mehmet Paşa'nın Ahmet Paşa iftirasından sonra gözden düşüp 200 bin akçe tahsisatla emekliliğe ayrıldığından bahsetmektedir (Hammer, 1990, 25). İbrahim Paşa'nın bu şekilde veziriazam olması Ahmet Paşa'nın hiç hoşuna gitmemiştir.

Zira bu görev değişikliğini hazmedememiş, Mısır valiliğini isteyip de isteği kabul edilince 929 yılı Ramazan ayının 27. günü (9 Ağustos 1523) Mısır'a hareket etmiştir. Şevval ayının 8. günü (20 Ağustos 1523) ise Mısır'a ulaşmıştır (Solak-zâde İbrahim Hemdemi Çelebi, 1989, 127).

Mısır'daki Karışıklıklar

Mısır, 1517'de Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim tarafından fethedildikten sonra beylerbeylik haline getirilmiştir. Kendisi öncelikle Memlûklerden istifade edebilmek için Mısır'daki Memlûk idare sistemini incelemiş ve Memlûk emirlerini makamlarında bırakmıştır. Ardından Rumeli Kazaskeri Zeyrekzâde Rükneddin Efendi Mısır Kadılığı'na, Dizdar Mehmet Çelebi ise Mısır Defterdarlığı'na tayin edilmiştir. Bölgede Osmanlı hâkimiyetinin yerleşmesinin zaman alacağını anlayan Yavuz Sultan Selim Mısır Eyaleti'nin ilk beylerbeyliği görevine Memlûk kökenli Hayır Bey'i getirmiştir. Hayır Bey dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti için hassas bir dönem olmasına rağmen kendisinin başarılı uygulamalarıyla sorunsuz geçmiştir (Mahmud, 2004, 563). Ancak beylerbeyi Hayır Bey'in ölümü üzerine Mısır'da bazı asayişsizlikler ve otorite boşluğu meydana gelmiş, ikinci vezir Mustafa Paşa asayişi sağlamak üzere bölgeye gönderilmiştir. Mısır'da otorite boşluğundan istifade etmek isteyen bir grup, Memlûk Devleti'ni tekrar diriltmek için harekete geçmiştir. Bunlar Hayır Bey'in imrahoru Kansu ile küçük hazinedarı Mısırbay ve tüfekçi başısı Budak'tır. Kısa süre içerisinde bunların planları anlaşılınca ortadan kaldırılmışlardır. Fakat bu durum iç karışıklığın tam olarak bertaraf edilmesini sağlayamamış, bu seferde Şarkiyye Beylerbeyi Canım, Etfihiyye Beylerbeyi Hüdaverdi ve Garbiyye Beylerbeyi İnal adındaki Çerkez Beyleri, etraflarına yirmi bin kişi toplayıp ayaklanmış ve hatta İnal'ın sultanlığını ilan etmişlerdir (Uzunçarşılı, 1992, 316-317; Âli, 2011, 276a). Mısır'daki Çerkezlerin ayaklanma sebepleri arasında sadece otorite boşluğu değil, daha evvelden İstanbul'a sürgün edilmiş bazı nüfuzlu Memlûk beylerinin Mısır'a geri dönmesi, kendilerinden saydıkları Hayır Bey'in ölmesi ve Mısır'ın yeni valisi Mustafa Paşa'nın eski Memlûklü sistemini kaldırmaya başlaması gibi etkenler de bulunmaktadır (Mahmud, 1990, 73-74). Mustafa Paşa, Çerkezlerin isyan merkezi olan Feyyum'a birkaç defa kuvvet göndermişse de başarılı olamamıştır. Bunun üzerine Çerkezlere destek veren Arap ve Çerkez gruplarıyla anlaşma yoluna gitmiş ve bir kısım vergilerde indirim yapmıştır. Böylece asi Çerkezlerden önemli bir gücü onlardan ayırmayı başarmıştır. Mustafa Paşa, ayrıca Kahire'yi muhafaza edip Ridaniye taraflarına olası düşman taarruzuna karşı öncüler de yollamıştır. Bölgeye gönderilen Osmanlı öncüleri ile asiler arasında Şarkiyye yakınında vuku bulan muharebede ise başta Canım olmak üzere birçok asi öldürülmüş ve sükûnet bir nebze de olsa sağlanabilmiştir (Mahmud, 1990, 75). İsyan, İstanbul'da duyulunca da önce Defterdar Derviş Çelebi, akabinde Güzelce Kasım Paşa Mısır'da asayişi sağlamak üzere bölgeye gönderilmiştir. Mustafa Paşa da Mısır'da bulunduğundan Güzelce Kasım Paşa ile kendi aralarında divan ve meşveret ederek Ahmet Paşa'nın bölgeye atanmasına kadar Mısır'ı yönetmişlerdir (Mahmud, 1990, 75-76).

Mısır'da Ahmet Paşa İsyanı

Daha önceden zikredildiği gibi İbrahim Ağa'nın teamüllere aykırı bir şekilde veziriazam olması, ikinci vezir Ahmet Paşa'yı çok sinirlendirmiş, kendisi İstanbul'dan uzaklaşmak için Mısır valiliğini talep etmiş ve talebine nail olmuştur. Divan-ı Humayun'un diğer birçok üyelerinin Ahmed Paşa ile husumeti bulunduğundan kendisinin Mısır Valiliği'ne atanmasına destek vermişlerdir (Peçevi İbrahim Efendi, 1982, 62). Celâlzâde, Ahmet Paşa hakkında şöyle konuşmaktadır: "*Ahmet Paşa'nın daha henüz yeni beylerbeyi olduktan kısa bir süre sonra sadrazamlığa çıkarılan İbrahim Paşa'nın maiyetinde çalışmayacağı besbelli idi. Ahmet Paşa'nın her şeyden fedakârlık etmesi umulur, lakin gurura gelince, ondan zerre kadar fedakârlık etmesi beklenemez*"

demektedir (Celâlzâde Mustafa Çelebi, 2011, 89).

1523 senesi Ağustos'unda İstanbul'dan ayrılan Ahmet Paşa, aynı ayın sonlarında Mısır'ın Bulak Limanı'na ulaşmıştır. Mustafa Paşa ise Mısır'ı Ahmet Paşa'ya devretmek üzere harekete geçmiştir. O, Ahmet Paşa ile karşılaşmamak için erken hareket etse de Nil Nehri üzerinde onunla karşılaşmışlardır. Ahmet Paşa, Mustafa Paşa'dan kıdemsiz olduğu halde ayak ağrısını bahane ederek huzuruna gelmemiş, Mustafa Paşa ise kendisini gemisinde ziyaret edip Mısır'dan ayrılmıştır (Celâlzâde Mustafa Çelebi, 2011, 89-90).

Ahmet Paşa, Kahire Sarayı'na ulaşır ulaşmaz saltanat ve bağımsızlık hissine kapılmıştır. Zira Mısır'ın zenginliği gözlerini kamaştırmış ve kendisi amacına ulaşmak için herkesin gönlünü almaya çalışmıştır. Daha evvelden Mısır'ı karıştıran asileri toparlamaya çalışmasının yanında, Mısır'daki muhafız Osmanlı kuvvetlerinin teşkilatını da değiştirip yürürlükteki Osmanlı kanunlarını, düzen ve asayiş kaidelerini kendi isteklerine göre düzenlemeye başlamıştır (Celâlzâde Mustafa Çelebi, 2011, 90).

Ahmet Paşa, emirlerine uymayan merkeze bağlı yeniçerileri tamamen bertaraf etmek amacıyla Said Bey'i Ömer'den eğitimli ve silahlı bin köle talep etmiş, ayrıca yandaş kazanmak için görevlerinden azledilmiş birçok kimseyi görevine geri getirmiştir. Özellikle Çerkezleri kendi tarafına çekmeye çalışmış, Mısır'ın idari kademelerine kölemenleri ve kendi adamlarını yerleştirmiştir. Kendisinin ve yandaşlarının masraflarını karşılamak üzere halkın üzerine de ağır vergiler yüklemiştir. Son olarak Mısır'daki Osmanlı paralarını tedavülden kaldırıp üzerinde "*Sultan Ahmet Azze Nasrehu*" yazılı sikkeler darb etmeye başlaması, Mısır'daki yeniçerilerin kendisine açıkça mukavemet etmesine sebep olmuştur (Süheyli, 1142, 53a; Mahmud, 1990, 78-79). Ahmet Paşa'nın Mısır'daki zararlı faaliyetleri İstanbul'da öğrenilince Mısır'da padişaha bağlı bazı yetkililer eliyle Hâin'in ortadan kaldırılması teşebbüsü olmuştur. Bu teşebbüs ve akibeti Gelibolulu M. Âli tarafından "*Kudemâ-yı Umerâ-yı Mısır'dan Kara Musa Nam Beğ'e Mısır beylerbeyliği verilüb tedâriki görülmek için hafiyeten emir gönderildi. Nahs-ı Bâgi ise iskeleleri zabt etmiş ve etrâf u cevânibde mu'aberlere 'itimâd ettiği adamlarını koyub istediği gibi rabt etmişti. Hemân ki Musa Beğ'e gönderilen emr-i şerif eline girdi derdemend mirlivâ-yı ve hükm getiren çâvuşu bend ve katl edüb kayıtlarını gördü ba'dehu 'isyânını izhâr ve tuğyânını ab-ı nil gibi aşikâr edüp hüdâvendigâr âsitanesine sadâkatin fehm ettiği eşrâf ve 'ayâni birer bahâne ile kılıçtan geçirdi*." şeklinde anlatılmaktadır (Feraizcizâde, 1202, 550-551; Çelik, 2009, 74; Âli, 2011, 276 b).

Bazı muahhar kaynaklarda Ahmet Paşa'nın Mısır'da isyan etmesinin sebebi olarak İbrahim Paşa'nın Ahmet Paşa'yla aralarında düşmanlık bulunması, İbrahim Paşa'nın İstanbul'da Ahmet Paşa aleyhinde çalışmalarda bulunması, kendisini ortadan kaldırmak için fırsat kollaması ve padişahı kendisine karşı doldurması gösterilmektedir (Karaçelebizâde, 1248a, 419; Mustafa Nuri Paşa, 1992, 95; Zeyni Dahlân, 2005, 155). Ahmet Paşa, Mısır'daki isyanından ötürü Osmanlı kaynaklarında "Hain" olarak zikredilmektedir. İsyan hakkında şu şekilde ilginç rivayetler de bulunur:

> "*Ahmet Pâşâ'nın Mısır' isyânına herkes pek büyük ehemmiyet vermiş idi. İbrâhim Pâşâ'nın usul-i devlet hilâfına olarak riyâset-i umura getirilmesini de mukaddeme-i izmihlâl-i devlet görüyorlar idi. Ahmed Pâşâ'nın'isyânı ciddi surette bir eser-i tahlis'add ile muvaffakiyetini temenni edenler çok idi. Melik Mansur Ahmed Sultan'ın Mısır ile iktifâ edemeyip İstanbul'a kadar geleceğine ve tecdid-i idâre ve hânedân edeceğine intizâr edenler bile eksik değildi"* (Mehmed Murad, 1328, 246).

Ahmet Paşa açıkça isyan ettikten sonra Papa ve baş şövalyesi ile irtibata geçerek kendisine yardım etmeleri karşılığında onlara Rodos'u geri vereceğini vaat etmiştir. Ayrıca diğer dış güçlere de haber yollamaktan geri kalmamıştır (Yücel, & Sevim, 1991, 160). Paşa, tüm faaliyetlerine rağmen Mısır'da tam olarak kontrolü sağlayamamıştır. Zira yeniçeriler Kalatü'l-Cebel'e, yani Kahire'nin idarî merkezine kapanmış, Ahmet Paşa kendisine bağlı askerlerle kaleyi kuşatmışsa da sonuç alamamıştır. Ancak Celaleddin adlı bir Çerkez kaleye giden gizli bir geçidi haber verince kale düşmüş ve içindeki yeniçeriler tamamen kılıçtan geçirilmiştir (Süheyli, 1142, 53b; Solak-zâde İbrahim Hemdemi Çelebi, 1989, 127-128).

Ahmet Paşa, Kalatü'l-Cebel'i elde ettikten sonra "*El Melikü'l Mansur Sultan Ahmed Han*" adıyla bağımsızlığını ilan etmiş ve kendi adına hutbe okutmuştur. Öte yandan Mısır'ın liman ve hudutlarını tamamen ele geçirerek Osmanlı ile Mısır'ın bağını koparmaya çalışmıştır. Mısır içerisinde adil olmayan icraatlara girişmiş, karışıklıklar esnasında ölen birçok kişinin malları müsadere edilmiş ve vakıfların bir yıllık gelirine el konulmuştur. Ahmet Paşa'nın bu uygulamaları Mısır halkını çok büyük sıkıntılara düşürmüştür (Mahmud, 1990, 80). Ayrıca kendisine üç vezir ve yirmi dört adet mir tayin eden Ahmet Paşa, Mısır'ın zenginlerini kendisine biner altın vermeye zorlayıp vermeyenleri ölümle tehdit etmiştir (Feraizcizâde, 1202, 551). Bu durumdan dolayı Mısır'da düzen karmakarışık bir hale gelip devletin temelleri sarsılmıştır. Olaylardan ötürü Mısır'daki Osmanlı komutanları da korku içinde bekleyişe geçmişlerdir. Bunlardan Kırım Hanı Mengli Giray ve Yavuz Sultan Selim'in hizmetinde de bulunan Kadızâde namıyla meşhur Mehmet Bey zamanla hazine defterdarı ve sancak beyi olarak Ahmet Paşa zoru ile Mısır'a gelmiştir. İsyanın ardından da Ahmet Paşa, Mehmet Bey'i kendisine vezir atayıp bütün işleri ona bırakmış, kendisi eğlence ve sefa ile meşgul olmuştur. Esasında padişaha bağlı olan ve eline geçen ilk fırsatı değerlendiren Mehmet Bey, Ahmet Paşa'yı devirmek için harekete geçmiş, Mısır'da padişaha sadık yetkilileri bir araya getirmeyi başarmıştır. Mehmet Bey ve beraberindekiler darbe için fırsat kollarken hamama giden Ahmet Paşa'yı orada yakalamaya karar vermişlerdir. Ahmet Paşa, Mehmet Bey'in düzenlediği baskından kurtulup Arap Şeyhlerine sığınmışsa da yakalanıp hemen öldürülmüş ve böylece Mısır'da Ahmet Paşa isyanı sonlandırılmıştır (Celâlzâde Mustafa Çelebi, 2011, 91; Erkan, 2005, 80-81; Karaçelebizâde, 1248b, 74; Feraizcizâde, 1202, 551). Ahmet Paşa'nın akıbetini Gelibolulu Mustafa Âli şu şekilde belirtmektedir:

"*Bıraktı mal u mülkün kaçtı gitti*
Evin yağlamadı Mısır'ın levendi
Varıp 'Arab içine çünkü düştü
Arab başına karga gibi üştü
Yetişti ansuzın şehbaz-ı mısri
Ki yani beylerin bir merd-i asrı
Kesildi kelle-i menhus-ı bahtı
Müşerref kıldı geldi payitahtı
Aziz-i Mısr iken oldu rezil ol
Ölüsün dirisin kıldı zelil ol" (Âli, 1984, 108-109).

İbrahim Paşa'nın Mısır'a Gönderilmesi ve İcraatları

Mısır'da Ahmet Paşa isyanı bastırıldıktan sonra yeni vali olarak Güzelce Kasım Paşa atanmış, ancak onunla defterdarı arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Bunun üzerine Mısır'da işlerin yoluna koyulması amacıyla Veziriazam Makbûl İbrahim Paşa'nın bölgeye gönderilmesi gündeme gelmiştir.

Veziriazam İbrahim Paşa, kendisine Mısır Beylerbeyliği de verilerek beraberinde Rumeli Defterdarı İskender Çelebi, Ulufeci Ağası Hayrettin Ağa, Başçavuş Sofu oğlu Mehmet ve otuz kadar çavuş ile hareket etmiştir. Ayrıca kendisine on kadırga tahsis edilmiş ve maiyetine Gelibolu'da bekleyen beş yüz kadar yeniçeri de verilmiştir. İbrahim Paşa'nın heyetinde meşhur Celâlzâde Mustafa Çelebi de bulunmaktadır. Kendisi divan kâtipliğine terfi ettirilerek Paşa'nın refakatine verilmiştir (Celâlzâde Mustafa Çelebi, 2011, 99). 930 senesi Zilhicce'sinin birinci günü (30 Aralık 1524) İbrahim Paşa ve maiyeti gemilerle İstanbul'dan hareket etmişse de, mevsim kış olduğundan ve yolculuk için uygun olmayan kuvvetli muhalif rüzgârlar estiğinden Silivri'ye ulaşan donanma, Kızılcaada'ya sürüklenmiştir. Padişah da bu durum üzerine paşayı ziyaret için Kızılcaada'ya gelmiştir (Celâlzâde Mustafa Çelebi, 2011, 99). Padişahın veziriazamını adalara kadar gelerek uğurlaması benzeri görülmemiş bir iltifat eseridir. Padişahın bu teveccühü gerek yerli gerekse yabancı kaynaklarda yankı uyandırmıştır. Bunun üzerine;

> "*Pâdişâh bir kuluna ikrâm edicek böyle gerek*
> *Lütuf ve ihsânını itmâm edicek böyle gerek*
> *Her hususa şeref ve kadri kemâlinde iken*
> *Rağbetin illere 'ilâm edicek böyle gerek*
> *Kimse 'aybeylemedi lütfuna mahmûl oldu*
> *Şâh olan himmeti 'ilâm edicek böyle gerek*" dizeleri kaleme alınmıştır (Âli, 2009, 278a).

İbrahim Paşa, Gelibolu'ya ulaştıktan sonra eşine yazdığı mektupta: "*Sonsuz selamlar ve dualardan sonra inha-i muhibbane budur ki; eğer bu taraftan fil-cümle sual olunur ise bihamdilillahi ve'l-minne, sağlık ve sıhhatte olub, arife gününde Gelibolu'ya gelinib, bayramı orada yaptıktan sonra tekrar üçüncü günü emniyet ve selamet içinde Mısır'a teveccüh eyledik. Hemen hayır duadan unutmayasız. Bizim de muradımız, Allah u Teâlâ müyesser eylerse, padişahumuz e'azze'llahu ensarehu hazretlerinin emr-i şerifleri üzere gerekli olan işleri acilen tamamlayıp, hemen o tarafa erişmektir*" diyerek görevi ve yolculuğu hakkında bilgi vermektedir (Uluçay, 2001, 94). Paşa, Gelibolu'dan geçerken de Piri Reis'i görmüş ve kılavuz olarak maiyetine almıştır. Piri Reis ünlü eseri Kitab-ı Bahriye'nin hatime kısmında fırtınalı günlerde ve seyir zamanlarında sık sık elindeki kitabına müracaat ettiğini ve bu durumunda İbrahim Paşa'nın dikkatini çektiğini belirtmektedir. Kendisine göre İbrahim Paşa eseri inceledikten sonra denizcilik adına çok kıymetli ve faydalı bulduğundan temize çekilip padişaha sunulmak üzere tekrar düzenlenmesini emretmiştir (Piri Reis, 2002, 624-626). Piri Reis'in Kitab-ı Bahriye'sinin padişah'a sunulan son şekli Osmanlı kartoğrafya literatürünün çığır açan şaheserlerinden birisi olarak kayıtlara geçmiştir. Modern okuyucuları da eserin Akdeniz hakkındaki yoğun tarif ve bilgileri, özellikle de çok iyi çizilmiş haritaları oldukça yakından ilgilendirmektedir. Eserin son halindeki geniş giriş kısmı İbrahim Paşa'nın özellikle ilgisini celbetmiştir. Bu kısım eserin ilk edisyonunda olmadığı gibi genel itibariyle Akdeniz hakkında bilgi de vermemektedir (Casale, 2010, 37). Kitab-ı Bahriye'nin Kanuni Sultan Süleyman'a sunulması bizzat İbrahim Paşa'nın desteği ve aracılığı ile olmuştur (Adıvar, 1982, 78; Casale, 2010, 37). İbrahim Paşa ve maiyetindekiler Gelibolu'dan hareket ettikten sonra kısa sürede Sakız Adası'na, oradan da Rodos'a ulaşmıştır (Karaçelebizâde, 1248a, 75; Erkan, 2005, 83; Celâlzâde Mustafa Çelebi, 2011, 100). İbrahim Paşa Rodos'a ulaştığında beraberindeki donanma erlerinden gönüllü olanlarını yeterli güçte olmayan Rodos'taki Osmanlı deniz gücüne bırakmıştır (Vatin, 2004, 483 Bu konudaki fikirler ve paşaya atfedilen bir belge için bk. aynı eser s. 480-483). Donanma, Rodos'tan hareket edip iki defa Mısır yakınlarına geldiği halde ters ve şiddetli esen keşişleme rüzgârı sebebiyle tekrar Rodos'a sürüklenmiştir. Gemi vasıtasıyla Mısır'a gitmek sıkıntılı görü-

nünce padişahın emri ile paşa ve maiyeti yolculuğa karadan devam etmek üzere Marmaris'te karaya çıkmıştır. Muğla ve civarında on gün kalan İbrahim Paşa, yeterli miktarda yük ve binek hayvanı tedarik ettikten sonra Germiyan ve Hamidili üzerinden Karaman'a, oradan da Haleb'e ulaşmıştır (Karaçelebizâde, 1248b, 75-76; Osmanzâde, 1271, 24; Lütfi Paşa, 1341, 316; Celâlzâde Mustafa Çelebi, 2011, 100).

İbrahim Paşa'nın hava muhalefeti nedeniyle karadan yolculuğu, geçtiği güzergâhların durumlarının görülmesi açısından faydalı olmuştur. Merkezden uzak olan bu bölgelerde halkın zulüm ve haksızlık altında olduğu görülmüştür. Celâlzâde, Solakzade, Peçevi ve Karaçelebizâde denizden değil de karadan gidilerek halkın durumunun görülmesini Allah'ın hikmeti olarak değerlendirmektedirler. Nitekim İbrahim Paşa, geçtiği her merkezde yetkilileri teftiş edip, kusuru görülenleri derhal cezalandırmaktaydı. Halkın düşürüldüğü vaziyetten dolayı Haleb Kadısı idam ettirilmiştir. Haleb'ten Şam'a gelen İbrahim Paşa, Şam Valisi Hürrem Paşa tarafından karşılanmıştır. Esasen yolculuk boyunca bütün merkezlerde yetkililerin halka zulüm ettiği görülmüştür. Şam'da da rüşvetçi ve zalim yetkililere gerekli cezalar verilmiş, rüşvet ve yağmadan ötürü mağdur olanların zararları karşılanmıştır. İbrahim Paşa'nın sıkı teftişi ve suçlulara bir an evvel hak ettikleri cezaları vermesi halk üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır. Artık halk padişah ve İbrahim Paşa'ya dua ederken suçlular derin bir korku içerisine düşmüş bulunmaktadırlar (Celâlzâde Mustafa Çelebi, 2011, 101-102). İbrahim Paşa, Şam'dan ayrılıp Mısır'a giderken de birçok eşkıya ve hırsız taifesini ortadan kaldırıp 8 Cemaziyelahir'de (3 Nisan 1525) Mısır'a ulaşmıştır (Solak-zâde İbrahim Hemdemi Çelebi, 1989, 134; Celâlzâde Mustafa Çelebi, 2011, 103).

İbrahim Paşa, beraberinde beş yüz sipahi, dört bin süvari, şahsi köleleri, yük arabaları ve Mısır kuvvetleri ile Kahire'ye girmiştir. Adeta bir hükümdarınki kadar ihtişamlı olan bu ülkeye giriş sahnesi Mısır'da Memlûklü sultanlarının parlak dönemlerini hatırlatacak surette gerçekleşmiştir (Iorga, 2009, 303). Tören ve gösteriler bittikten sonra paşa Kahire Sarayı'na yerleşip işe başlamış ve ilk olarak önceki valilere itaatte kusur eden Said kenti hâkimi Ömer bin Şeyh Ali ile ilgilenilmiştir. Mısır'da padişah ve Osmanlı valilerinin otoritesine aldırış etmeyen Şeyh Ali, İbrahim Paşa tarafından Kahire'ye çağrılmıştır. Paşa'nın Haleb, Suriye ve diğer bölgelerdeki faaliyetlerinden haberi olan şeyh kendisinin daha önceki valilerden farklı olduğunu anlayarak huzura çıkmıştır. Yapılan soruşturma ve tetkiklerde padişah otoritesini tanımayarak, zalimane ve adil olmayan davranışlarda bulunduğu tespit edilen şeyh Kahire'nin siyaset meydanı Züveyle Kapısı'nda halkın önünde asılmıştır (Karaçelebizâde, 1248b, 77; Erkan, 2005, 84; Celâlzâde Mustafa Çelebi, 2011, 103). Şeyh Ali dışında birçok asi ve ihmalkâr yetkili tutuklanmıştır. Bunların aralarında Menufiyye Şeyhi Hüsameddin bin Bağdadi de bulunmaktaydı. Ancak kendisi Ahmet Paşa'nın yakalanmasında yardımcı olduğundan serbest bırakılmıştır (Mahmud, 1990, 84).

İbrahim Paşa, Aşağı ve Yukarı Mısır bölgelerinde karışıklık çıkaranları da ortadan kaldırdıktan sonra bölgeye vaziyeti saptayıp, ıslahat ve düzenlemeleri tatbik etmek üzere bir idare heyeti göndermiştir (Mahmud, 1990, 84-85). Ayrıca bütün bölgelerden, mağdur ve şikâyetçi olan herkesin Kahire'ye gelmesi bildirilmiş ve şikâyetçiler dinlenince sıkıntının büyük oranda maliye memurları ve mali konularda olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine sorunun daha önceleri var olup olmadığı ve var ise çözüm üretilip üretilmediğinin tespiti kararlaştırılmıştır. Bu amaçla Çerkes Sultanlarından Hayır Bey devrindeki kanun ve düzenlemelerin nasıl uygulandığı incelenmiştir (Celâlzâde Mustafa Çelebi, 2011, 104). İbrahim Paşa, Mısır'ın daha önceki dönemlerinden kalma kanun ve uygulamaları göz önünde bulundurduğu gibi, Mısır'ın fethinden itibaren gönderilmiş fermanları da incelemiş, eski kanunları tadil edip adil ve mufassal bir kanunname düzenlemiştir. Bu kanunname padişaha sunulup onaylandıktan sonra düsturü'l-amel olmak üzere Mısır hazinesine teslim edilmiştir (Karaçelebizâde, 1248b, 77; Mahmud, 1990, 86).

Hazırlanan yeni kanunname ile Mısır'daki Osmanlı yönetimine son şekli verilmiştir. Ayrıca bölgenin tarım alanları ve vergi kaynakları da tahrir defterlerine tam olarak işlenerek kayıt altına alınmıştır (İnalcık, 2011, 144).

Mısır Kanunnamesi tesis edildikten sonra İbrahim Paşa imar faaliyetlerine girişmiş, Mısır'ın zarar görmüş cami, mescit gibi eserleri ve binaları tamir edilmiştir. Mamur hale getirilen eserler içinde Amr ibn el-As Camii de bulunmaktadır. Caminin masraflarını paşa bizzat kendi kesesinden tahsis etmiştir. Bunun dışında Mısır'da borçlarını ödeyemedikleri için hapse atılıp perişan hale düşen insanlar hapisten çıkarılıp İbrahim Paşa'nın huzuruna getirilmişler, hepsinin borçları ve alacaklıları tespit edilip kayda geçirilerek paşanın emriyle salıverilmişlerdir. Alacaklılara tespit edilen miktarlar ise Mısır hazinesinden ödenmiştir. Ayrıca Mısır'da evsiz, hasta, kimsesiz ve düşkün ne kadar çocuk varsa hepsi toplanıp kaydedilmiş ve onlara geçimlerini sağlayacakları gündelik ücretler tahsis edilmiştir (Celâlzâde Mustafa Çelebi, 2011, 104-105). Karaçelebizâde borcu ödenen insanların üç yüzden fazla olduğunu belirtmektedir (Karaçelebizâde, 1248b, 78). Gelibolulu Âli de bin kadar yetime nafaka verildiğini belirtmektedir (Âli, 2009, 279a). İbrahim Paşa, Kahire Sarayı'nda bulunduğu esnada Mısır hazinesinin korunması amacıyla iki büyük kule de inşa ettirmiştir (Süheyli, 1142, 54a-54b; Solak-zâde İbrahim Hemdemi Çelebi, 1989, 134).

İbrahim Paşa, Mısır'da idari, siyasi ve iktisadi birçok değişiklikler ve düzenlemeler yapmıştır. Yavuz Sultan Selim, Mısır'ın yönetimini atanan valilin yetkisine bırakmıştır. İbrahim Paşa bundan farklı olarak eyaleti valinin iltizamı haline getirmiştir. Buna göre vali her yıl İstanbul'a belli bir para gönderip, yıllık gelirinden Hac hizmetleri için gerekli meblağı kutsal kentler Mekke ve Medine için ödedikten sonra kalanı kâr olarak eyalet hazinesine eklemektedir. Valinin denetlenmesi adına İstanbul'dan defterdar, müftü ve bir komutan gönderilmekte, bunlar valiye değil, doğrudan İstanbul'a bağlı bulunmaktadırlar. Bu görevliler arasındaki kurulan denetleme mekanizması padişah kanunlarının tam anlamıyla uygulanmasını ve halkın haklarının çiğnenmemesini sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Yine Kanunname'ye göre Mısır'ın yıllık gelirinin önemli bir kısmı mal ve para olarak İstanbul'a gönderilmekte, vergilerde tımarlar vasıtasıyla değil mültezimler eliyle toplanmaktadır (Shaw, 1994, 135). Ayrıca, Mısır'da güvenliği sağlamak üzere yeniçeriler bırakılmıştır. Bu yeniçeriler ise Mısır'da iltizam sahibi olamamakta, böylece hazineden alacakları aylıklara bağlı kalmaktaydılar. Eyaletin egemenliğinin bölge yerlisi bir zümrenin eline geçmesini önlemek için bir Mısırlı'nın burada üst düzey bir göreve getirilmesi de yasaklanmıştır. Osmanlı egemenliğini kabul eden Memlûkler ise imparatorluğun başka yerlerinde görevlendirilmektedir. Bununla birlikte Mısır'a atanan hiçbir Osmanlı görevlisi burada iki yıldan fazla görev alamamaktadır. İbrahim Paşa'nın Mısır'da kurduğu bu idari yapı ve teşkilat oldukça başarılı olmuş ve ilerleyen yıllarda imparatorluğun başka eyaletlerinde de uygulanmıştır (Shaw, 1994, 135). İbrahim Paşa, Mısır'da asileri ortadan kaldırdıktan sonra mal ve mülklerini müsadere etmiştir. Ele geçirilenlerin içinde fazla miktarda altın bulunduğundan bunlardan Venedik Dükaları'na benzeyen, ancak daha hafif olan saf altın sikkeler basılmıştır. Bu sikkeler İbrahimî olarak bilinmektedir (Kantemir, 1979, 81; Uzunçarşılı, 1992, 321, n.1). Ayrıca İbrahim Paşa'nın ihdas ettiği Mısır Kanunnamesi'nde, Mısır darphanesinde kesilen akçelerin her yüz dirheminin seksen dördü halis gümüş ve geriye kalan on altı dirhemi ise mağşuş olarak belirlenmiştir (Artuk, 2000, XIII).

İbrahim Paşa'nın Mısır'daki önlemlerinden biri vardır ki, ayrıca zikredilmelidir. Portekizliler'in Umman Denizi ve Hint Okyanusu'ndaki faaliyetlerinin Kızıldeniz'i tehlike altında bırakması üzerine Süveyş Limanı merkez üssü olmak üzere Mısır Kaptanlığı kurulmuş, başına da tecrübeli kaptanlardan Selman Reis atanmıştır (Danişmend, 1948, 107). İbrahim Paşa'nın Selman Reis'i Osmanlı hizmetine sokuşu Osmanlılar adına önemlidir. Aslen Limni'li olan Selman

Reis Osmanlılar Mısır'ı fethetmeden önce Memlûkler'in emrinde bulunmaktadır ve 1515'te Memlûkler'in Hint Okyanusu'na düzenledikleri keşif seferinde etkin olarak rol almıştır. Ayrıca 1517 yılında Osmanlılar Memlûk Devleti'ni yıkıp Mısır'ı ele geçirmeden birkaç ay evvel Cidde'yi Portekiz saldırısına karşı kahramanca savunmuştur. Ancak kendisi Memlûkler'le Osmanlılar'a karşı işbirliği yaptığından tutuklanıp İstanbul'a gönderilmişse de, 1520'de Yavuz Sultan Selim'in ölümü ardından salıverilmiş gibi gözükmektedir. Kendisi esaretten kurtulunca paralı asker olarak Yemen'e gitmiştir (Casale, 2010, 39).

Selman Reis, İbrahim Paşa'nın Mısır'a geldiğini duyunca Yemen ve civar bölgelerin ahvali hakkında konuşmak üzere huzuruna çıkmıştır. İbrahim Paşa ile görüşme imkânını elde edince meşhur layihasını sunmuştur. Bu layiha yıllarca Osmanlı'nın Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nda takip ettiği siyaset için düsturü'l amel olmuştur. Selman Reis, İbrahim Paşa ile görüşmesi neticesinde kendisini Yemen'i fethetmek ve Portekizliler'i Hindistan'dan uzaklaştırmak için bir sefer başlatmaya ikna etmiştir (Mughul, 1974, 92; bk. Özbaran, 2011, 42-43). İbrahim Paşa eski ününü yitirmiş bir korsan olan Selman Reis'in geçmiş tecrübeleri sebebiyle Hint Okyanusu'nun o anki durumu hakkında eşsiz bir bilgi kaynağı olduğunu düşünmüş, kendisini Cidde'deki Memlûk Donanması ve teçhizatı hakkında araştırma yapmak üzere Cidde'ye göndermiştir (Casale, 2010, 39). Selman Reis'in dönüşünde verdiği bilgiler üzerine İbrahim Paşa, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu meselelerine müdahil olmak amacıyla hazırlıklar başlatmıştır. Kendisi Mısır işlerini tanzim edip ayrılmadan evvel, on dokuz parçadan oluşan bir donanmayı Türkler ve yerel denizcilerden dört bin kişilik kuvvetle birlikte Portekizlilerin üzerine göndermiştir. Askeri birliklere komutan olarak Hayrettin Hamza Bey ve donanmanın başına ise Selman Reis atanmıştır. Bu donanma Mısır'ın fethinden sonra Hint Okyanusu'na gönderilen ilk Osmanlı Donanması'ydı (Kâtip Çelebi, 1973, 37-38; Mughul, 1974, 99). Selman Reis, Kahire'de İbrahim Paşa'ya Kızıldeniz'deki Osmanlı donanması hakkında sunduğu raporda gemileri şöyle tasvir ediyordu; "*Her gemi ağzını açmış bir ejderhaya benziyor. Silahların ve gemilerin gücü ancak görmekle anlaşılır; tarif etmek mümkün değildir. Gemilerimiz hazır olup da, Allah'ın izniyle Portekizlilere karşı harekete geçtiklerinde onların toptan imhası kaçınılmazdır*" (Özbaran, 2002, 56). Selman Reis, İbrahim Paşa'ya donanmanın durumu yanında Portekizliler'in bölgedeki ticareti faaliyetlerinin niteliği hakkında da bilgi sunmuştur (Berkes, 1970, 50). İbrahim Paşa, Memlûklerin bölgedeki katı ve sömürücü ticaret sisteminin alternatif bir rotası olmadığını fark etmiştir. Ayrıca o dönemde Memlûk ticaret rotası Portekizliler'in eline geçmiş bulunmaktadır. Bu yüzden paşa, daha teşvik edici bir ticaret rotası yaratmayı denemiştir. Bu sayede bölgede kol gezen Portekiz devriyelerinin saldırı riskine rağmen özellikle baharat tüccarlarının Mısır'la ticaret yapmaya devam edebilmesi amaçlanmıştır. İbrahim Paşa buradaki yolsuzluğu da önleyerek, ticaret sayesinde hazineye para akışını en üst seviyeye getirmeyi ummuştur (Casale, 2010, 41).

1520'lerin ortasında İbrahim Paşa'nın sayesinde uygulanan politikalarla Portekizliler'in Müslümanlara karşı denizcilik blokajlarının altın yılları nerdeyse çökertilmiştir. Portekizliler'in Müslümanlara karşı saldırıları ve üstünlükleri 1517'den 1525'e kadar sürmüştür. Henüz bu periyodun sonunda Mısır limanlarından alınan vergi gelirleri bölge için temel bir gelir kaynağı olarak kalmıştır. Ayrıca Mısır bu liman vergileri sayesinde imparatorluğun açık arayla en zengin eyaleti haline gelmiştir. Böylelikle ticaret kaynaklı gelirler bölge için gittikçe büyüyen bir gelir kaynağı olduklarını da göstermişlerdir (Casale, 2010, 41).

İbrahim Paşa'nın Mısır'da bulunduğu esnada ilginç bir olay vuku bulmuştur. Portekiz İmparatorluğu Hindistan Genel Valisi'nin İran Şahı'na gönderdiği elçilik heyetinin üyesi olan Antonio Tenreiro Diyarbakır'da tutuklanarak İbrahim Paşa'nın huzuruna yollanmıştır. Tenreiro

elçilik heyetinde bulunmanın yanında Osmanlılar'ın Hindistan'a bir sefer düzenleme planlarının olup olmadığını öğrenme görevini de uhdesinde taşımaktadır. Kendisi Mısır'a getirildiğinde İbrahim Paşa'yı bizzat görme şansını elde etmiştir. Tenreiro'ya göre: "*Sadrazam geniş bir sarayda oturmaktadır. Burası yeşime benzer taşlarla süslü, altın işlemeli, mavili, mermer ya da başka taşlarla bezeli, çok farklı türlerde çinilerle donanmış çeşitli binalardan oluşmaktadır. Büyük bir odanın içinde, pek zengin işlemeli bir örtü ile kaplı kürsüye bitişik bir halı yayılmıştır, etrafında devletin yetkili erkânı yer almaktadır; duvara doğru yaslanmış durumdadırlar. Bu seçkin kişiler, çoğu satenden yapılmış parlak giysiler içindedirler; bazıları da kabartmalı kumaştan, işlemeli, kırmızı kaftanlar giymişlerdir*." Tenreiro verdiği bilgilere şu şekilde devam etmektedir:

> "*Sadrazam, Türklerin kendisine vermiş olduğu mektubu okumayı bitirdikten sonra bulunduğu yere yaklaşmam için işaret etti ve bana Türkçe konuşmayı bilip bilmediğimi sordu. Bilmediğimi, ama Farsça konuşabileceğimi söyledim. Birdenbire Farsça konuşmaya başladı; ne var ki Farsçası benim kadar kötüydü. Bana, mektupta neler yazdığını, hangilerinin önemli olduğunu sordu, bende yazılanları inkâr etmeden cevaplar verdim. Hemen yüzü güldü. Bana nezaket gösterdi; beni oradan götürmeleri için işaret etti. Beni derhal yedi veya sekiz saygın Türkün bulunduğu bir kadı meclisine götürdüler; burada bulunanlar bizim ülkemizdeki din yargıçlarına benziyorlardı. Önce dillerini konuşup konuşmadığımı sordular; konuşmadığımı söyledim. Bunun üzerine, hemen İbrahim Paşa'nın hekimbaşısı olan bir İspanyol yahudisini çağırdılar. Bana ilk söylediği şey, onların soracaklarına yanıt olarak gerçeği söylemem gerektiğiydi, çünkü Efendimiz Hazreti İsa beni özgürleştirebilirdi. Türkler, yani din yargıçları, beni çok sıkı bir şekilde sorguladılar; tüm söylediklerimi kaydettiler; bunun içinde epeyce bir zaman harcadılar. Gerekli olan soruları sorduktan ve bunları kayda geçirdikten sonra beni ilk geldiğim eve götürdüler, orada on ya da on iki gün kaldım. Oradaki Türkler, mektuba yanıt için her gün saraya gittiler; ama İbrahim Paşa ile görüşememişler, çünkü şehirde onu meşgul eden sorunlar varmış, ayrıca Yukarı Nil Havzası'nda oturan, huzuruna emrettiği bazı ileri gelen Müslümanlar da birtakım ihanetlere karışmışlar*" (Özbaran, 2007, 55-56).

İbrahim Paşa Kahire'de iken divan toplandığında saray kadılar, şeyhler, yerel komutanlar, Avrupalı elçilerle dolup taşmaktadır. Gelenler paşaya hediyeler sunmakta, o da herkese hoşgörülü, cömert ve adil davranmaktadır. İbrahim Paşa, Mısır'daki icraatlarını tamamlayıp İstanbul'a hareket ettiğinde gidişine herkes üzülmüştür. Paşa ayrılırken, Mısır geride bıraktığı yeni Vali Süleyman Paşa'nın rahatlıkla yönetebileceği bir eyalet haline gelmiş bulunmaktadır (Iorga, 2009, 303). İbrahim Paşa, kendi yerine Süleyman Paşa'yı vali atadıktan sonra padişahtan Hamrevi adlı yetkilinin Mısır'a defterdar olarak gönderilmesini istemiştir. Gerekçe olarak da Mısır'da hazinenin korunması için masrafları kontrol edecek deneyimli ve ehil bir yetkilinin mevcudiyeti zaruretini göstermiştir. Padişah da Hamrevi adlı görevliyi bizzat uyarıp görevi hakkında bilgi verdikten sonra Mısır'a göndermiştir (Solak-zâde İbrahim Hemdemi Çelebi, 1989, 135-36). Görüldüğü gibi İbrahim Paşa Mısır'ın mali konularına ve yetkililer hususuna büyük önem vermiştir. Zira Mısır'a vali olarak atadığı Süleyman Paşa'yı tasarruflarından dolayı seçmiştir. Paşa, Mısır'ın başına tutumlu bir yetkili bırakmak niyetindedir. Bu sebeple birçok aday içerisinden gözlem yaparak para harcamaya meyilli olmayan Süleyman Paşa'yı görev başına getirmiştir (Jenkins, 2011, 38).

İbrahim Paşa'nın Mısır'daki faaliyet ve icraatları Osmanlı ve Mısır'ın tarihi açısından kayda değer niteliktedir. Paşa'nın Mısır'da tatbik ettiği nizamın en önemli özelliklerinden biri de, Osmanlı İmparatorluğu'nun taşra teşkilatında ilk defa uygulanan Salyane Sistemi'nin ana hatlarını oluşturmuş olmasıdır (Mahmud, 2002, 299). Ayrıca Paşa'nın Mısır'da oluşturduğu Osmanlı kanun ve nizamı XVIII. asrın sonlarına kadar önemli bir değişikliğe uğramadan kalmıştır (Mahmud, 2002, 302). Bu durum Mısır Kanunnamesi'nin ve Mısır'daki uygulamaların ne kadar başarılı olduğunu açıkça göstermiştir. İbrahim Paşa'nın Mısır'a gidişinde maiyetinde bulunan Divan Tezkirecisi Celâlzâde Mustafa Çelebi (Hayatı ve Eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Kumru, 2014, 201-213) paşa'nın akıl hocası durumunda olup kanunların düzenlenmesi ve oluşturulmasının yanında, ıslahatların gerçekleştirilmesinde de önemli rol oynamıştır. Celâlzâde, Mısır Kanunnamesi'nin hazırlanması konusunda kendisinin rolünü pek vurgulamamakta ise de kendisi bu süreçte birincil derecede rol oynamıştır (Yılmaz, 2006, 56). İbrahim Paşa'nın Mısır'da etrafa adaletnâmeler dağıtarak ilk etapta mezalim ve mehayifin önüne geçmek istediği de bilinmektedir (İnalcık, 1993, 61).

Mısır Kanunnamesi'nin içine de Kanuni Sultan Süleyman ve İbrahim Paşa'yı öven şu mesnevi eklenmiştir:

> "*Süleyman'sın sana âsâf yaraşur*
> *Kapunda ins u cin sâf sâf yaraşur*
> *Elinde râm iken hem hâme hem seyf*
> *Veziriâzam olmak özgelere hayf*
> *Olurken her emir emrine münkâd*
> *Olur beylerbeğilik gayra bidâd*
> *Ne geldi mülke tapun gibi bir şâh*
> *Ne ânın gibi kul gördü bu dergâh*" (Akgündüz, 1993, 96).

Evliya Çelebi de İbrahim Paşa'nın Mısır'daki faaliyetlerine şu şekilde tarih düşürmüştür: "*Âsâf-ı Sultân-ı Adil Mısrı âbâd eyledi sene 931*" (Evliya Çelebi, 2006, 166). O yıl Kanuni Sultan Süleyman, İbrahim Paşa Mısır'dan dönmedikçe İstanbul'a dönmeyeceğini bildirerek Edirne'ye gitmiştir (Venedik Elçi Raporlarına Göre Kanuni ve Pargalı İbrahim Paşa, 2012, 43). Nitekim padişah, İbrahim Paşa'nın Mısır'dan dönüşüne dek Divan-ı Humayun'u toplamamış ve hiç kimseye herhangi bir memuriyet vermemiştir (Uzunçarşılı, 1988, 6).

İbrahim Paşa henüz Mısır'da iken İstanbul'da birtakım karışıklıklar çıkmıştır. Paşa'nın Mısır'dan dönmeyeceğini zannedenler olmuş, kendisini çekemeyenlerin de etkisiyle bir kısım levendler ve yeniçeriler isyan ederek İbrahim Paşa Sarayı'nı, Vezir Ayas Paşa'nın ve Defterdar Abdüsselam Efendi'nin evlerini yağmalamışlardır (Celâlzâde Mustafa Çelebi, 2011, 105). Yeniçeri isyanında veziriazamın yokluğu bahane edilmiştir. Meşhur Lütfi Paşa o anda çıkan hadiseleri şöyle aktarır:

> "*Âmâ İbrâhîm Pâşâ Mısır'a gidincek Sultân Süleymân İslâmbol'dan Edirne'ye geçüb ol kış Edirne'de karâr etti ve Ferhâd Pâşâ'yı Semendire'den getürüb katl eyledi ve Sultân Süleymân Edirne'den İslâmbol'a geçüb İslâmbol karibine vârıncak şehre girmeyüb Kağıdhâne'de Fil Çâyırı'nda ve karadan Yâlı'da Terkoz nâm mevki'e vârub karâr idüb oturdu. Evet Sultân Süleymân şehre girmeyicek Yeniçeri tâifesi fitne ve fesâda mübâşeret edüb vüzerâ ve ekâbir evlerin bâsub vesâir şehirlünün mâlın esbâbın alub nehb u gârat ettiler. Velhâsıl ifrâtla edebsüzlük edüb şehirlünün mâlların cebren ve kahren alub yağmâ ettiler. Sultân*

> *Süleymân dahi bu haberi işidicek fîlhâl deryâdan kâyıkla İslâmbol'a gelüb ve divân edüb ve kapu halkı ile Yeniçeri cümlesin cem' edüb fitne sebebinin aslını sordu. Velhâsıl küllisi Yeniçeri Âğâsı Mustafa Âğâ fitnesi sebebi iledir, deyüb hâl böyle olucak Sultân Süleymân âğâlığın alıp bir aher kuluna virdi ve Mustafa Âğâyı katl eyledi. Ve hem ol yıl İbrâhîm Pâşâ Mısır ahvâlin bertaraf edüb gerü İslâmbol'a geldi*" (Lütfi, Paşa, 1341, 316-317; ayrıca bk. Âli, 2009, 279b; Celâlzâde Mustafa Çelebi, 2011, 105-106).

İbrahim Paşa, yeniçeri isyanı bastırıldıktan sonra derhal İstanbul'a çağrılmıştır. Kendisi Mısır'ı Suriye Valisi Süleyman Paşa'ya bıraktıktan sonra 14 Haziran 1525'te Kahire'den ayrılmış ve Şam'a ulaştığında Venedikliler'in imtiyazlarını ve muafiyetlerini teyid etmiştir. Kayseri'ye vardığında ise Dulkadir Türkmen Beyleri'nin ellerinden alınan tımarlarını iade etmiştir. İstanbul'a dört günlük mesafede muhafız alayı ve vezirler tarafından özel olarak karşılanan İbrahim Paşa, İstanbul'a da Kahire'ye girdiği gibi ihtişamla girmiştir. Bu esnada kendisine padişahın özel hediyesi olan iki yüz bin duka değerinde bir Arap atı takdim edilmiştir. İbrahim Paşa da padişahın huzuruna ulaştığında kendisine aynı değerde bir serpuş hediye etmiştir (Hammer, 1990, 34). Venedik Elçisi Pietro Bragadino'nun raporuna göre İbrahim Paşa Mısır'dan dokuz ay sonra dönmüştür. Dönüşünde padişaha çok güzel ve değerli hediyeler getirmiş, İstanbul'a gelir gelmez padişahın sarayına gitmiş ve orada kalmıştır. Elçiye göre İbrahim Paşa'nın tüm hayatı padişahın yanında geçmektedir (Venedik Elçi Raporlarına Göre Kanuni ve Pargalı İbrahim Paşa, 2012, 59).

Sonuç

İbrahim Paşa'nın gerek Mısır'da, gerekse gidişi ve dönüşü esnasında yaptıkları dönemin önemli gelişmeleri arasında yer almıştır. Kendisi uyguladığı ileri görüşlü parlak politikalar sayesinde Kanuni Sultan Süleyman'ın kendisine duyduğu özel itimada layık olduğunu kanıtlamıştır ve Mısır'da tesis ettirdiği kanunname XVIII. asrın sonlarına kadar ana hatlarıyla yürürlükte kalmıştır. İbrahim Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nun her alanda zirvede bulunduğu dönemde birçok başarıda pay sahibi olmuştur. Mısır'daki faaliyetleri de, onun başarı hanesine yazılmış önemli kayıtlardan biridir. Kendisinin Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na dair girişimleri de Osmanlı ve Mısır Tarihi için bilhassa önemlidir. Coğrafi Keşiflerin neticesinde ortaya çıkan Uzakdoğu ticareti ve politikalarına müdahil olmak adına gönderilen Osmanlı donanması imparatorluğun sonraki yıllardaki denizcilik politikaları göz önüne alındığında önemli bir girişimdir. İlerleyen yıllarda Hint Deniz Seferleri'nin bir zaruret halini alması, İbrahim Paşa'nın ise 1525 gibi erken bir tarihte bu yönde bir adım atması kendisinin ileri görüşlülüğüne işaret olarak değerlendirilebilir. İbrahim Paşa, Mısır'daki faaliyetleriyle açık sözlü, güçlü ve adil bir insan olmasının yanında yapıcı ve büyük bir devlet adamı olduğunu da göstermiştir. Mısır'dan İstanbul'a dönüşünde yanında Mısır Hazinesi'nden önemli bir miktarda altın getirmiş ve Kanuni Sultan Süleyman tarafından büyük bir onurla karşılanmıştır.

KAYNAKÇA

Adıvar, A. (1982). *Osmanlı Türklerinde İlim.* Haz.: A. Kazancıgil, S. Tekeli. Ankara: Remzi Kitabevi.

Akgündüz, A. (1993). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri.* 6. Kitap II. Kısım. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.

Akşit, O. (1985). *Roma İmparatorluk Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Âli, Gelibolulu Mustafa. (1984). *Hâlâtü'l-Kahire Mine'l-Âdâti'z-Zâhire*. Sad. Orhan Şaik Gökyay. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Âli, Gelibolulu Mustafa. (2009). *Künhü'l-Ahbar*. 4. Rükn. Tıpkı Basım. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Arrianos, Flavius. (2005). (*Aleksandrou Anabasis) İskender'in Seferi.* Çev.: Furkan Akderin. İstanbul: Alfa Yayınları.

Arslan, M. (2000). *Antikçağ Anadolusu'nun Savaşçı Kavmi Galatlar.* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Artuk, İ. (2000). *Kanunî Sultan Süleyman Adına Basılan Sikkeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Avcı, C. (2004). "Mısır Maddesi (Bizans Dönemi)". *DİA.* Cilt XXIX. 557-559. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Berkes, N. (1970). *Yüz Soruda Türk İktisat Tarihi.* Cilt II. İstanbul: Gerçek Yayın Evi.

Bosworth, A. B. (2005). *Büyük İskender'in Yaşamı ve Fetihleri*. Çev.: Hamit Çalışkan. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Casale, G. (2010). *The Ottoman Age of Exploration*. New York: Oxford University Press.

Celâlzâde Mustafa Çelebi. (1990). *Selim-nâme*. Haz.: Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Celâlzâde Mustafa Çelebi. (2011). *Tabakatü'l-Memalik ve Derecatü'l-Mesalik.* Haz.: Ayhan Yılmaz. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.

Childe, V. G. (2010). *Doğu'nun Prehistoryası.* Çev.: Şevket Aziz Kansu. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Çelik, A. F. (2009). *Fethullah Arifî Çelebi'nin "Şehnâme-i Âl-i Osman"ından Süleymânnâme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Danişmend, İ. H. (1948). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi.* Cilt II. İstanbul: Türkiye Yayın Evi.

Erkan, D. (2005). *Matrâkçı Nasûh Süleymân-nâmesi (1520-1537).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Evliya Çelebi. (2006). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. I. Kitap. Haz.: Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, & Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Feraizcizâde, Mehmed Said. (1202). *Tarih-i Gülşen-i Maarif*. Cild-i Evvel. Darü't-Tıba'atü'l-Amire.

Freeman, C. (1996). *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları.* Çev.: Suat Kemal Angı. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Hammer, J. V. (1990). *Büyük Osmanlı Tarihi*. Çev.: Mümin Çevik, Erol Kılıç. Cilt III. İstanbul: Üçdal Neşriyat.

Hayrullah Efendi. (1972). *Osmanlı Devleti Tarihi*. Haz.: Zuhuri Danışman. Cilt VI. İstanbul: Son Havadis Yayınları.

Herodotos. (2007). (*Historiae) Tarih*. Çev.: Müntekim Ökmen. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Hoca Sadettin Efendi. (1999). *Tacü't-Tevarih.* Haz.: İsmet Parmaksızoğlu. Cilt IV. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Iorga, N. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi.* Çev.: Nilüfer Epçeli. Cilt II (1451-1538). İstanbul: Yeditepe Yayınları.

İnalcık, H. (1993). "Adaletnameler". *Belgeler*. Cilt II sayı: 3-4, 49-145. II. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnalcık, H. (2011). *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

İnan, A. (1992). *Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Jenkins, H. D. (2011). *Kanuni'nin Veziriazamı Pargalı İbrahim Paşa.* Çev.: Nilüfer Epçeli. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Karaçelebizâde, Abdülaziz Efendi. (1248a). *Ravzatü'l- Ebrar*. Mısır: Bulak Matbaası.

Karaçelebizâde, Abdülaziz Efendi. (1248b). *Süleymânnâme.* Mısır: Bulak Matbaası.

Kantemir, Dimitri. (1979). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi.* Çev.: Özdemir Çobanoğlu. Cilt II. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kâtip Çelebi. (1973). *Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l-Bihar.* Yay. Haz.: Orhan Şaik Gökyay. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Kumru, C. (2014). "Koca Nişancı Celâlzâde Mustafa Çelebi ve Eserlerine Toplu Bir Bakış". MJH, IV/I, 2014, 201-213.

Lamartine, Alphonse De. (1991). *Osmanlı Tarihi.* Çev.: Serhat Bayram. Cilt I. İstanbul: Sabah Yayınları.

Lütfi, Paşa. (1341). *Tevarih-i Âl-i Osman.* Haz.: Âli Bey.I. tab. İstanbul: Matbaa-i Amire.

Mahmud, Seyyid Muhammed Es-Seyyid. (1990). *XVI. Asırda Mısır Eyaleti.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Mahmud, Seyyid Muhammed Es-Seyyid. (2002). "Mısır Eyaletinde Osmanlı Nizamının Kuruluşu". Ed. Güler Eren. *Osmanlı. Cilt I*. 289-307. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Mahmud, Seyyid Muhammed Es-Seyyid. (2004). "Mısır Maddesi (Osmanlı Dönemi)". *DİA*. Cilt XXIX. 563-569. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Mehmed Murad, Taha Zade Ömer Faruk Bin. (1328). *Tarih-i Ebu'l-Faruk.* Cilt III. İstanbul: Matbaa-i Amedi.

Mughul, Muhammad Yakub. (1974). *Kanuni Devri Osmanlılar'ın Hint Okyanusu Politikası ve Osmanlı-Hint Müslümanları Münasebetleri (1517-1538).* Haz.: Abdurrahman Dilipak. İstanbul: Fetih Yayınevi.

Mustafa Nuri Paşa. (1992). *Netayicü'l-Vuku'at.* Sad.: Neşet Çağatay. Cilt I-II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Müneccimbaşı, Ahmet Dede. (Tarihsiz). *Müneccimbaşı Tarihi.* Çev.: İsmail Erünsal. Cilt II. İstanbul: Tercüman Yayınları.

Osmanzâde, Ahmed Ta'ib. (1271). *Hadîkatü'l-Vüzerâ*, İstanbul: Ceride-i Havâdis Matbaası.

Özbaran, S. (2002). "Osmanlıların Güneye Yönelik Deniz Politikaları". Eds. Metin, K., & Christine, V. *Kanuni ve Çağı.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Özbaran, S. (2007). *Portekizli Seyyahlar İran, Türkiye, Irak, Suriye ve Mısır Yollarında.* İstanbul: Kitap Yayınevi Yayınları.

Özbaran, S. (2011). "Osmanlılar ve Hint Okyanusu Bir Korsan Denizcinin Gözlemleri ve Raporu (1525)". *Toplumsal Tarih*. Sayı: 215, 36-43. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Peçevi İbrahim Efendi. (1981). *Peçevi Tarihi.* Haz.: Bekir Sıtkı Baykal. Cilt I. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Piri Reis. (2002). *Kitab-ı Bahriye*. Yayın Danışmanı Halil İnalcık. Ed. Bülent Arı. Ankara: T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Yayınları.

Shaw, S. (1994). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye.* Çev.: Mehmet Harmancı. Cilt I. İstanbul: E Yayınları.

Solak-zâde İbrahim Hemdemi Çelebi. (1989). *Solakzade Tarihi.* Haz.: Vahid Çabuk. Cilt II. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Süheyli. (1142). *Tarih-i Mısr-al Cedid.* İbrahim Müteferrika tab'ı. Kostantiniyye.

Süreyya, M. (1996). *Sicil-i Osmani.* Yay. Haz. Nuri Akbayar. Eski yazıdan aktaran. Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yurt Yayınları Ortak Yayını.

Şeref, Abdurrahman. (1315). *Tarih-i Devlet-i Osmaniyye.* Cilt I. Tab'ı sani. İstanbul: Karabet Matbaası.

Tomar, C. (2004). "Mısır Maddesi (Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar)". *DİA*. Cilt XXIX., 559-563 Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Uluçay, M. Ç. (2001).*Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları.* İstanbul: Ufuk Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı.* Ankara: Türk Tarih Kurumu

Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (1992). *Osmanlı Tarihi.* Cilt II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Vatin, N. (2004). *Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar: Doğu Akdeniz'de Savaş, Diplomasi ve Korsanlık*. Çev.: Tülin Altınova. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Venedik Elçi Raporlarına Göre Kanuni ve Pargalı İbrahim Paşa. (2012). Ed. Erhan Afyoncu. Çev.: Pınar, G., & Elettra, E. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Yılmaz, M. Ş. (2006). *"Koca Nişancı" of Kanuni: Celâlzâde Mustafa Çelebi, Bureaucracy and "Kanun" in the reign of Suleyman The Magnificent (1520-1566).* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Bilkent Üniversitesi, Ankara.

Yücel, Y. (1987). *Muhteşem Türk Kanuni ile 46 Yıl.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Yücel, Y. & Sevim, A. (1991). *Klasik Devrin Üç Hükümdarı Fatih-Yavuz-Kanuni.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Zeyni Dahlan, Es-Seyyid Ahmed Bin. (2005). *Ed-Devletü'l-Osmaniyye*. Cüz-i Sani. İstanbul: Hakikat Kitabevi.

View publication stats